

EEN BIJZONDER MANUSCRIPT UIT DE COLLECTIE VAN DE SANDE

Kasper van Ommen (Scaliger Instituut)

Tekst overgenomen uit 'Omslag' 1-1012, met vriendelijke toelating van de auteur.

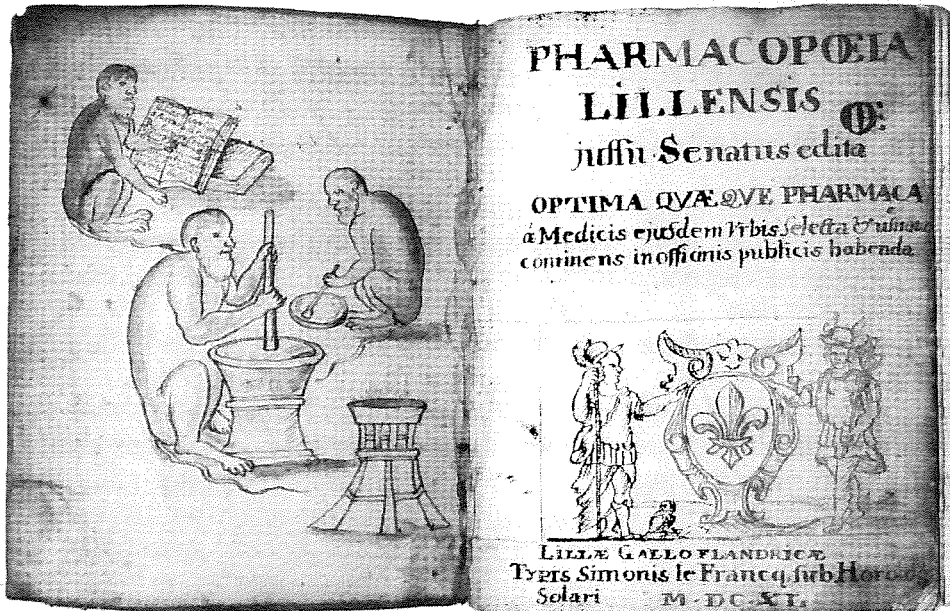
De collectie van de Sande bestaat voor het grootste deel uit gedrukte werken uit de periode van de zestiende tot de negentiende eeuw. Daarnaast bezat van de Sande een bescheidener hoeveelheid, maar daarom niet minder interessante handschriften op het gebied van de geschiedenis van de farmacie. Een interessant voorbeeld uit deze laatste groep is het handschrift van de *Pharmacopoeia Lillensis*. Een farmacopee, in dit geval afkomstig uit Lille (Rijsel), is een officieel door de overheid uitgegeven handboek voor artsen en de apotheek met voorschriften voor de bereiding van geneesmiddelen. Het vroegst bekende farmacopee, gepubliceerd onder de titel *Nuovo receptario* is afkomstig uit Florence en stamt uit het jaar 1498-1499.

Nu zijn de meeste farmacopees gedrukt omdat het type boek nu eenmaal een wijde verspreiding onder de apothekers en artsen vergde. Deze farmacopee uit Lille is echter in manuscript, maar volgt wel voor het grootste gedeelte een gedrukte editie, die stamt uit 1640. Deze editie werd gedrukt bij de drukker Simon Le Francq en werd gevolgd door een tweede editie van 1694 gedrukt te Lille door Joannis Chrisostomi Malte. De farmacopee uit Lille van 1640 is vrij zeldzaam en er is nog geen exemplaar in een openbare collectie in Nederland gesignaleerd. Exemplaren zijn te vinden in London (British Library), Parijs (BNF, Bibliothèque interuniversitaire de santé) en in Amerika te Harvard.

Simon Le Francq stamde uit een vooraanstaand geslacht uit Lille en dreef zijn drukkerij vanaf 1587 in de wijk Saint-Etienne in de stad Lille. In 1633 verhuisde hij zijn winkel naar de Passage des Halles, een drukke markt, alwaar hij zijn drukkerij "sub Horlogio Dalari" dreef. Degene die de druk overschreef was vast een arts of apotheker die zich geen gedrukt exemplaar kon veroorloven of daar om een reden geen toegang toe had. Met het overschrijven is in dit handschrift informatie toegevoegd die niet in de gedrukte editie van 1640 is terug te vinden. Zo is het eerste stuk tekst, dat na de getrouwe kopie van het titelblad, inclusief het nagetekende stadswapen van Lille met Minerva en Mercurius ter weerszijden, een lofzang op de senaat van de stad. Deze tekst ontbreekt in de druk, die begint met een groet aan de artsen van Lille (dat overigens niet in het handschrift is overgenomen). Van groot interesse is een daarop volgende lijst van namen van artsen en apothekers die hebben bijgedragen aan het tot stand komen van het receptenboek. Deze lijst is soms ook in handschrift, bijvoorbeeld op het schutblad van het exemplaar rond 1900, dat in het bezit was van een zekere dr. Jules Delobel (wellicht een afstammeling van de botanicus Matthias de L'Obel of Lobelius die in 1538 te Lille geboren was), van een gedrukt exemplaar aan ons overgeleverd. Andere lijsten met namen van personen die het apothekersvak te maken hadden, waaronder die van de *Pharmacoporum Decanus* Petrus Picart, zijn alleen in het handschrift te vinden.

Aap met likkepot

Vanaf het hoofdstuk 'De Pharmacopoei officio Ex Cordo Sylvio & Lobelio' volgt het handschrift de druk vrij getrouw (alleen de *approbatio* na de index ontbreekt). Vóór het tweede deel van de lijst met simplicia heeft de schrijver een hoofdstuk over *De ponderibus emensuris medicis* (over de gewichten en maten van geneesmiddelen) toegevoegd. Dit deel bestaat uit een korte tekst en een herbarium met ingeplakte (lokale) kruiden en plantjes, zoals peterselie, absintalsem en venkel, voorzien van een korte beschrijving in het Frans. Dat de 'auteur' van het handschrift ook een goed gevoel voor humor bleek te hebben, blijkt uit de fantasierijke tekeningetjes van drie aapjes met bebaarde mensenhoofden. Een van hen leest een boek met daarin een recept voor een *electuarium*, ook wel 'likkepot' genoemd en de twee andere houden zich bezig met de bereiding van medicijnen. Misschien betreft het hier zelfs een verwijzing naar de schrijver of na-aper van de gedrukte farmacopee?

De gedrukte uitgave van de
Pharmacopœia Lillensis [...] Lille, Typis Simonis le Francq 1640.

Manuscript van de Pharmacopœia Lillensis, jussu Senatus edita, optima quæque pharmaca à Medicis ejusdem Urbis selecta et usitata continens, in officinis publicis habenda. Lillæ Gallo-Flandricæ, Typis Simonis le Francq sub Horologio Solari, 1640.

Herbarium in de Pharmacopœia Lillensis met Absint(alsen) en Adiantum (of Venushaar, een varensort).